

ností, které přinesl nejnovější společenský vývoj a které se nekryjí s dřívějšími názory marxismu.

Zde prof. Deutsch myslí, že ti, kdo se hlásí k marxismu, nepřinesli již po Leni-

novi větší teoretické práce, že převládá instituční marxismus, což ovšem neznamená, že marxismus je již na věky mrtvý a nemůže se obrodit.

Vladimír Soják

O ZAHRANIČNÍ POLITICE PŘEDMNICHOVSKÉ ČSR

Počátkem června 1968 se uskutečnila vědecká konference českých historiků k 50. výročí vzniku Československa. Spolu s Vojenskou politickou akademií ji pořádal Ústav dějin KSČ. V třetí sekci této konference se diskutovalo o zahraniční politice předmnichovské ČSR. Uveřejňujeme v rámci stručné informace úvodní poznámku doc. dr. R. Břacha z VPA:

Jsou důvody zásadní, jež nutí zkoumat historii státu, národa v širším kontextu dějin kontinentálních či světových. Vedle důvodů všeobecných jsou však i důvody speciální, jež si vynucují v konkrétním případě Československa brát mezinárodní vlivy jako neoddtělitelný komponent politického vývoje státu. Jsou velmoci, pro něž svět jako by byl uzavřen do hranic jejich impéria a zahraniční politika jako by pak byla spíše výrazem vnitřních vztahů a potřeb států než výsledkem vztahů vnějších. Typickým příkladem je patrně Velká Británie, jejíž „vnitřní“ politika v sobě zahrnovala složité vztahy britských kolonií a dominií k Anglii, zatímco zahraničně politické vztahy Velké Británie ke „zbytku světa“ odrážely převážně vnitřní potřeby britského impéria. S přeháněním by se dalo říci, že Velká Británie byla světová ve své vnitřní politice a provinční v politice zahraniční. V roce 1925 vytyčil A. Chamberlain tuto směrnicí britské zahraniční politiky: „Rozumná anglická politika musí sledovat výlučně zájmy Anglie. Šel by nebezpečnou cestou ten, kdo by se od toho odchýlil, či v jakékoliv míře počítal s druhými.“

Československo bylo jakýmsi opačným pólem uvedenému příkladu. Bylo od svého vzniku životně závislé na vývoji evropském a světovém. Nemělo sílu vnucovat světu svoji vůli, jeho politika nemohla spočívat na výlučném prosazování vlastního zájmu, jeho bezpečnost nebylo možné založit na vojenské síle. Realistická politika čs. státu vyžadovala orientaci

evropskou, světovou, tj. vynucovala spoluovlivňovat vývoj Evropy ve směru příznivém čs. státností. Proti velmocenskému principu „nic než vlastní zájem“ stála Benešova deviza „orientace evropské“. Československá zahraniční politika nebyla prostým obrácením vnitřní politiky navenek, ale měla atributy pravé politiky *zahraniční* — tj. formovala se především ze vztahů ČSR k okolí a reagovala především na vývoj mezinárodně politický, a to jak ve směru jeho aktivního spoluovlivňování, tak ve směru vlastní přizpůsobivosti. S jistotou nadsázkou by se dalo říci, že dokonce politické vztahy uvnitř čs. státu byly v mnoha směrech odrazem mezinárodně politického postavení ČSR a čs. vnitřní politika byla v mnohém diktována potřebami zahraničně politickými.

Vysoká citlivost Československa na vývoj mezinárodně politický byla dána řadou okolností. Na prvním místě jde o problém malého národa, malého státu. „Existence a role malých států závisí ovšem jako vždy na situaci a politice států velkých,“ realisticky uvažoval E. Beneš. Nepříjemná závislost malých na velkých byla v případě Československa zdůrazněna geografickou polohou ČSR. Československý stát ležel v ohnisku mocenských konfliktů, ve strategickém sevření německo-maďarském, v dotyku různých kultur (Západ—Východ, slovanský—germánství apod.). Charakteristika politického umístění ČSR do Evropy neodpovídá vždy pojímům geografickým. Svým způsobem patřil čs. stát k západní Evropě (alespoň české země) — svou kulturou, státní ideologií, politickým zřízením, sociální strukturou — jakkoli nelze zcela pominout sounáležitost ke světu slovanskému (jež se udržovala v podvědomí lidu a mohla se stát za jistých okolností faktorem politickým). Geograficky a také politicky byla ČSR státem středoevropským a dělala politiku středoevropskou. Současně se však v jistých

situacích — zvláště při regionálním řešení otázek bezpečnostních — stávalo Československo součástí problémů východní Evropy (východní Locarno, východní pakt atd.). Již tato skutečnost nasvědčuje tomu, že politická poloha Československa byla mimořádná, že ČSR byla jakýmsi průsečíkem různorodých sfér: mocenských, kulturních, civilizačních, nacionálních, rasových a regionálních. Obtížnost postavení čs. státu byla násobena tím, že tato vnější rozpornost se promítala zároveň do vnitřní struktury čs. státu (jeho vnitřní nevyrovnanost nacionální, sociální, kulturní, náboženská aj.).

Stát obdobného postavení by patrně měl usilovat o neutralizaci, umožňující roli „mostu“, prostředníka, styk a vyrovnávání různorodých zájmů — neutralizaci ulehčující současně i vnitřní zájmovou integraci. Jakkoli čs. politika v jistém smyslu k tomuto cíli směřovala, byla tato teoretická potřeba při vzniku ČSR prakticky nedostížitelná, historicky nerealizovatelná. Čs. stát vznikl za světového mocenského konfliktu a díky tomu, že čs. národně osvobozené hnutí se dostalo do kontaktu se zájmy vítězných dohodových mocností. Celá zahraničně politická akce Masaryka, Beneše, Štefánika byla v podstatě založena na úsilí prosadit čs. stát-
nost prostřednictvím zájmů velmocí. Čs. stát tak ještě před svým zrodem dostal do svého vlnu určitou politickou angažovanost, byla mu přidělena jistá politická funkce v Evropě (zejména proti obnově plánů velkoněmeckých), na níž zakládal zájem velmocí o svou bezpečnost. Uvolnit se z těchto zájmových pout znamenalo riskovat osamocení. Neboť neutralita malého státu předpokládá zájem velmocí na této neutralitě — jen tak lze na neutralitě založit svou bezpečnost. Jde tedy o problém staronový: „Nám okolnosti vždy vnutí spolupráci s některou velmocí evropskou a spolupráci evropskou vůbec,“ řekl pravdivě Beneš.

Beneš si byl přirozeně vědom nepřijemných stránek této závislosti a není bez zajímavosti, jak se snažil i za těchto podmínek vytvořit prostor pro samostatnou zahraniční politiku státu.

1. Především čs. zahraniční politika chtěla být původně orientována všeobecně na Dohodu, jakkoli jí zájmově stála nej-

blíže Francie. Odpadnutí Ruska, stažení USA z Evropy a rozklad anglo-francouzského spojení zmnožily tuto širší orientaci a čs. zahraniční politika musela volit jednostranné spojení s Francií. Toto spojení bylo pro bezpečnost ČSR velmi cenné, ale současně i nepřijemně svazující. Po celé období první republiky pracovala čs. zahraniční politika k anglo-francouzskému dorozumění, vítala návrat USA do Evropy, podporovala vstup Ruska na evropskou scénu, neboť tím rostly nejen všeobecně šance na zachování poválečného stavu Evropy, ale pro Československo také možnosti širších kombinací, lavírování, zprostředkování, vyvažování jednoho vlivu vlivem druhým — tj. aktivní zahraniční politiky.

2. V Malé dohodě měla čs. zahraniční politika základnu vlastní středoevropské politiky, jež se sice povětšinou kryla s politikou Francie, ale dávala Československu určité jistoty i v momentech krize čs.-francouzského spojení. Malá dohoda se stala navíc uznávanou jednotkou mezinárodní politiky a sdružené státy dosáhly v řadě významných jednání uplatnění jako kolektivní velmoc, tj. postavení, jež jim bylo jinak nedostížitelné.

3. Československo se snažilo normalizovat své vztahy se sousedy a stabilizací poměrů ve střední Evropě zmírnit naléhavost velmocenských zájmů.

4. Konečně se Československo zasazovalo o rozvoj mírových forem spolupráce národů, Společnosti národů, mezinárodního práva, podporující ono mezinárodní soužití, v němž materiální síla není výlučnou vahou vlivu a v němž i malé národy jsou plnoprávnými členy mezinárodní organizace.

Domnívám se, že tato zkušenost čs. zahraniční politiky nepatří k mrtvým stránkám historie.

Československo však bylo svou existencí spjato s Evropou ještě niterněji. Nebylo závislé jen na jistých mocenských konstelacích, ale současně na směru sociálního a politického pohybu Evropy. Československo vzešlo z evropské revoluce a Masarykova devíza, že „státy se udržují těmi principy a prostředky, kterými vznikly“, byla historií obdivuhodně ověřena.

Československý stát vznikl jako součást demokratických přeměn Evropy, jeho vznik

byl spojen s krizí despotických monarchií a s postupem politické, hospodářské, duchovní a sociální demokracie v Evropě. Bezpečnost a jistota československého státu závisela na dalším politickém vývoji Evropy. Československá zahraniční politika byla proto výrazně angažována nejen v mocenském, ale i politickém utváření Evropy, a to ve směru protirestauračním a všeobecně demokratickém.

Součástí demokratické reorganizace Evropy bylo uplatnění národního principu. Tento princip se plně osvědčil jakožto demokratizující princip destrukční, bořící staré monarchie — ale stál před zkouškou rekonstrukční. Myslím, že lze říci, že čs. zahraniční politika byla mezi prvními z nových států, které pochopily nutnost sladit zásady národnostní s demokratickými potřebami mezinárodní spolupráce.

Demokratické a nacionálně revoluční procesy na sklonku války byly svérázně ovlivněny Říjnovou socialistickou revolucí. Mezi demokratickým, národně revoluč-

ním a sociálně revolučním hnutím se vytvářely složité a proměnlivé vztahy. Osud čs. státu hluboce odvisel od stavu demokratického a komunistického proudu, zahraničně politické orientace sovětského Ruska a dějinných vazeb národních zájmů českého a slovenského národa s politickou podobou evropské socialistické revoluce.

Konečně, a to ne na posledním místě, bylo Československo spjato s Evropou hospodářsky.

Tak jako mírou života není smrt, tak také mírou hodnot předmnichovského čs. státu není jeho zánik. Historik se patrně neubrání, aby události minulosti viděl jen očima následnosti, a bylo by zřejmě nesignifikátní, kdyby se tomu chtěl bránit. Co je však nerozumné, je finální pohled na minulost — jako by vše, co se odehrálo, směřovalo neúprosně k předem stanovenému cíli — jako by Mnichov 1938 byl obsažen neodvratně již v 28. říjnu 1918.